

BU-plantext-vedtatt

FYLKESDELPLAN BARN OG UNGE

Vedtatt av Fylkestinget 17.09.2009

FYLKESDELPLAN BARN OG UNGE

INNHold

A Generell del med fokus på status og utfordringer - kap 1 og 2

Kap 1 Innledning	s. 2
Kap 2 Status og utfordringer for barn og unge i Østfold	s. 4

B Gjennomgående tema – kap 3 og 4

Kap 3 Et inkluderende samfunn	s. 9
Kap 4 Frivillighet	s. 14

C Prioriterte tema – kap 5 - 8

Kap 5 Demokrati og medvirkning	s. 19
Kap 6 Fysisk planlegging	s. 23
Kap 7 Folkehelse	s. 27
Kap 8 Videregående opplæring	s. 33

A GENERELL DEL

Kap 1 Innledning

1.1 Hvorfor en barn- og ungeplan?

Fylkeskommunen har ansvar for den overordnede planleggingen av samfunnsutviklingen i fylket. I denne sammenheng er Fylkesplanen det viktigste elementet. Samtidig er det nødvendig å sette fokus på noen områder som krever særlig oppmerksomhet. Barn og unge er en viktig målgruppe for både offentlig virksomhet og frivillig arbeid. De har sine egne behov som skiller seg fra voksensamfunnet, samtidig som de ikke kan påvirke sine egne rammer på samme måte som voksne. De er også morgendagens voksne som skal føre utviklingen videre.

Hensikten med en egen Fylkesdelplan Barn og unge er først og fremst å

- *bevisstgjøre* Østfoldsamfunnet om status og utfordringer for denne viktige gruppen
- *synliggjøre viktige* deler av det arbeidet som allerede gjøres av fylkeskommunen og andre.
- *initiere tiltak* for å bedre oppvekstvilkårene.

Med barn og unge menes her alle opp t.o.m. 24 år, dvs. så langt ungdomsretten til videregående opplæring, kollektivkort og kulturkort for ungdom gjelder.

Det offentliges arbeid overfor barn- og unge er delt mellom kommune, fylke og stat, hvor kommunen har en vesentlig del av ansvaret. Fylkesdelplanen gir en bred beskrivelse av status og utfordringer. De tiltaksrettede delene i Barn- og ungeplanen er imidlertid konsentrert til områder der *fylkeskommunen har et eget ansvar, eller der fylkeskommunen kan bistå kommunene.*

1.2 Innhold og temavalg

Barn og unge er et omfattende område, og det vil ikke være hensiktsmessig å lage en plan som favner alt. Gjennom arbeidet med planprogrammet er det derfor valgt å konsentrere arbeidet om noen sentrale tema. Forslag til innhold og temavalg er basert på en *forstudie* utført av Østlandsforskning.

Forstudien tegner et bredt bilde av området barn og unge med fokus på utfordringer og aktuelle tema i en fylkesdelplan. Studien peker også på at det allerede utføres mye og godt arbeid i Østfold fylkeskommune i forhold til barn og unge. Ved prioritering av tema er disse prinsippene lagt til grunn:

- Områder der fylkeskommunen har et hovedansvar, men der det ikke er utarbeidet egne fylkesdelplaner, er prioritert. Dette gjelder *Videregående opplæring, Demokrati og medvirkning* samt *Fysisk planlegging*.
- *Folkehelse* er også prioritert som fordypnings tema med fokus på barn og unge.
- Områder der det i alle fall skal lages, eller rulleres egne planer er prioritert ned. Her kan arbeidet med barn- og ungeplanen gi føringer for de respektive planarbeidene, men uten å gå i dybden. Dette gjelder *Kultur* og *Fysisk aktivitet* hvor egne fylkesdelplaner rulleres i 2009, og *Samferdsel* hvor eksisterende kollektivplan også skal rulleres i inneværende år.
- På området *Barne- og familievern* har fylkeskommunen verken et eget ansvar eller egne virkemidler, og temaet er ikke prioritert i planen. Dette betyr imidlertid ikke at det er uviktig. Tema som ikke gis spesielt fokus i fordypningskapitlene blir likevel omtalt i statusbeskrivelsen (Del A)

- *Et inkluderende samfunn og Frivillighet* behandles som gjennomgående tema i planen.
- Der det er naturlig er også mulige konsekvenser av økonomiske nedgangstider omtalt.

1.3 Hvordan planen er bygd opp

Planen er satt sammen av 3 deler:

- A Status og utfordringer for barn og unge i Østfold (Kap. 2 og vedlegg)
- B Strategisk del
  - Gjennomgående tema (Kap 3 og 4) som vurderes i alle kapitler
  - Prioriterte tema (Kap 5 – 8)
- C Handlingsplan

Den strategiske delen av planen -kapitlene 3-8, er bygd over samme lest:

- **Beskrivelse** av temaet
- **Mål og strategier** hentet fra *Fylkesplanen*
- **Hovedutfordringer** som det prioriteres å arbeide med i Barn- og ungeplanen
- **Regionale retningslinjer** som legges til grunn for arbeidet både av fylkeskommunen, kommunene og andre
- **Innsatsområder** hvor det bør settes inn tiltak, og hvor fylkeskommunen tar initiativ.

Foreslåtte **tiltak** beskrives i *Handlingsplanen* som har et 4-årsperspektiv, og skal rullers årlig.

1.4 Fylkesplanen Østfold mot 2050

Ny Fylkesplan ble vedtatt av Fylkestinger den 26.02.2009. Fylkesplanen legger til grunn en bærekraftig utvikling for fylket, og gir føringer for øvrig planlegging på regionalt nivå og for kommunene. Barn- og ungeplanen bygger på fylkesplanens mål og strategier. Fylkesplanens generelle mål for barn og unge er:

Fylkesplanens mål for barn og unge:

Gi alle barn og unge gode, likeverdige og utfordrende oppvekstmuligheter som legger til rette for en god psykisk og fysisk helse, og stimulerer til aktiv samfunnsdeltakelse.

Fylkesplanen inneholder også flere *strategier* som er tatt inn under de enkelte tema i Barn- og ungeplanen.

1.5 Forholdet til annen planlegging

Barn- og ungeplanen må sees i sammenheng med andre planer som enten er vedtatt eller under utarbeiding i fylket. I tillegg til Fylkesplanen gjelder dette særlig:

- Fylkesdelplan kultur
- Fylkesdelplan for Fysisk aktivitet
- Kollektivplanen

Føringer fra Barn- og ungeplanen vil kunne innarbeides i fylkesdelplanene for hhv. Kultur og Fysisk aktivitet.

På området Videregående opplæring (vgo – kap. 8) tar Barn- og ungeplanen utgangspunkt i ”Plan for å øke andelen som gjennomfører og består videregående opplæring i Østfold fylkeskommune, 2009 – 2012”.

1.6 Virkemidler, gjennomføring og oppfølging

Virkemidler

Fylkesplan og fylkesdelplaner skal legges til grunn for regionale instansers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i fylket. Dette er imidlertid ikke et sterkt juridisk virkemiddel. Fylkeskommunens konkrete virkemidler i gjennomføringen av planen er først og fremst disse:

1. **Områder der fylkeskommunen har et eget ansvar**, og egne budsjetter. På barn- og ungeområdet gjelder dette først og fremst Videregående opplæring. Andre viktige områder som kollektivtrafikk, kultur og tannhelse behandles i egne planer.
2. **Områder der fylkeskommunen kan etablere prosjekter i samarbeid med andre.** Dette kan skje på flere måter:
  - Gjennom partnerskap – for eksempel Østfoldhelse
  - Gjennom Utviklingsavtalene med regionene
  - Gjennom etablering av eventuelt fylkesdekkende program på området.
3. **Initiering av samarbeid eller møteplasser på fylkesnivå** – der det er et behov, og slike arenaer ikke finnes, for eksempel Nettverk for barnerepresentantene.
4. **Veiledning til kommunene.** Dette vil blant annet skje gjennom innspill til den kommunale planleggingen knyttet til plan- og bygningsloven.
5. **Gjennom å samle og spre kunnskap.** Aktuelle arbeidsmåter kan være å foreta undersøkelser, presentere statistikk, og arrangere konferanser.

Gjennomføring

Handlingsplanen (kap. 9) vil ta utgangspunkt i virkemidlene ovenfor. Å gjennomføre en plan forutsetter at planmyndigheten tar ansvar for planen. Dette ansvaret består av 3 deler: et politisk, et administrativt og et økonomisk ansvar. Uten at dette er klarert, vil planen ikke kunne gjennomføres.

Kap 2 Status og utfordringer for barn og unge i Østfold

2.1 Barn og unge i Østfold – et overblikk

I dette kapitlet gis det et overblikk over situasjonen for barn og unge. Et mer fullstendig bilde gis i vedlegget *Statistikksamling barn og unge (Østfold Analyse)*, samt i Helse- og miljøundersøkelsen Østfoldhelse 2008 – heretter kalt ”*Ungdomsundersøkelsen*”. Denne ble foretatt blant 10-klassinger ved ulike ungdomsskoler i fylket. Under de enkelte tema i planen er det dessuten innledningsvis gitt en kort statusbeskrivelse for vedkommende område.

Befolkning

Utviklingen i folketallet skyldes forholdet mellom antall fødte og døde og flyttebevegelsene. Fødselsoverskuddet (fødte – døde) har gjennom en lengre periode vært lavt i Østfold. Når det likevel har vært en markert vekst i folketallet de senere år, skyldes dette stor innflytting til fylket. Det er forventet en fortsatt relativt sterk vekst i antall innbyggere i Østfold med en økning på 8,5% fram mot 2020, dvs. fra 224 300 i 2008 til over 240 000 i 2020.

Befolkningsprognoser viser at aldersgruppene 0-5 år ("barnehagegruppen") og 6-12 år ("barneskolegruppen") vil holde seg relativt stabil fram til 2020. "Ungdomskolegruppen" 13-15 år, aldersgruppen 16-19 år (barn i videregående skole) og aldersgruppen 20-24 år vil i følge prognosene vokse svakt frem i perioden.

Antall innvandrerbarn i Østfold har vært i sterk økning siden slutten av 80-tallet. Veksten skyldes for en stor del innvandring fra områder med sk. "ikke-vestlig bakgrunn", inklusive Øst-Europa. Innvandrerbefolkningen utgjør nå 9,9 % av fylkets befolkning. Dette tilsvarer omtrent gjennomsnitt for landet. Ser vi på andelen innvandrerbarn i aldersgruppen 0-16 år er det bare Oslo og Buskerud som ligger høyere enn Østfold. I gjennomsnitt får innvandrerkvinner flere barn enn norske kvinner. Fortsetter denne utviklingen vil den gjennomsnittlige fødselsraten øke, og det vil bli flere barn enn prognosene i dag viser.

Innflyttingen og dermed også befolkningsutviklingen i Østfold er i stor grad styrt av boligbyggingen, og utviklingen i barnekullene framover avhenger av i hvilken grad det tilrettelegges for bygging av familietilpassede boliger.

Sosiale og økonomiske forhold

Andelen barn og unge (0-17 år) i Østfold som ikke bor sammen med begge foreldre er på 28,2%. Dette er 3% over landsgjennomsnittet (2008). Også når det gjelder søsken er andelen som bor sammen med helsøsken lavere enn landsgjennomsnittet, og andelen er synkende.

Barns økonomiske levekår bestemmes av familieøkonomien. Mange av kommunene i Østfold ligger over landsgjennomsnittet når det gjelder andel barn mellom 0-15 år i familier med lav inntekt (2002 – 2004). Også andelen barn som tilhører familier som mottar sosialhjelp er høyere i Østfold enn i landet sett under ett. "Lavinntektsbarna" finnes særlig hos enslige forsørgere, barn i store familier og barn i familier med ikke-vestlig bakgrunn. I forbindelse med *Ungdomsundersøkelsen 2008* svarte 48% av ungdommene at familien hadde god råd. Dette er noe lavere enn hva ungdom i andre fylker svarer. Tilsvarende er det 5% som svarer at de har dårlig/ikke særlig god råd, mot 3% i andre fylker som er undersøkt.

Barnevern

Østfold ligger "midt på treet" både når det gjelder antall undersøkelsessaker og andel barn på barnevernstiltak i forhold til antall barn totalt. Østfold hadde i 2007 i alt 2 381 barn med barnevernstiltak. Dette tilsvarer 28,6 promille av alle barn i alderen 0-17 år. Andelen er litt høyere enn landsgjennomsnittet på 27,5 promille. Fordelingen varierer sterkt mellom fylkets kommuner, uavhengig av kommunetype.

På landsbasis tar de aller fleste barn med tiltak bare imot hjelpetiltak, som for eksempel besøkshjem, økonomisk hjelp, barnehage eller skolefritidsordning. Ser man bort fra samlekategorien "andre tiltak" var økonomisk hjelp og besøkshjem mest vanlig. Av alle barn i Norge som mottok tiltak fra barnevernet i 2007, fikk 29 prosent økonomisk hjelp. Økonomisk hjelp fra barnevernet kan være tilskudd til ferie, skoletur, høytider eller fritidstilbud.

Barnehage

Andel barn med barnehageplass i Østfold er på 71,2 % (2008) mot 73,0% for landet som helhet. Den dårligste dekningen finner vi hovedsakelig i de største byene. For barn i gruppen 1-2 år er dekningen i Østfold 68,2 % i gjennomsnitt mot 95,5% for Norge som helhet. Også for barn 3-5 år ligger fylket noe under landsgjennomsnittet – 93,5 mot 95,5%. Lovfestet rett til barnehageplass ble innført 1. januar 2009 etter endring i barnehageloven.

Skole

De aller fleste ungdommer – 93 % - trives på skolen i følge Ungdomsundersøkelsen i 2008. Skolesituasjonen innebærer imidlertid flere utfordringer. Eksamensresultatene blant 10-klassinger er blant de svakeste i landet. Særlig gjelder dette gutter. Den store undersøkelsen som ble foretatt av videregående opplæring (vgo) 2002-07 viste at ca. 35% ikke fullførte. Av disse hadde ca. 20,4 % gjennomført (men ikke bestått) og ca 14,5 % hadde sluttet før de var ferdige. Dette er omtrent som gjennomsnittet i Østlandsfylkene. For Østfolds vedkommende synes det imidlertid å være spesielle utfordringer i overgangen mellom skole og læreplass i bedrift. Det er også viktig å være oppmerksom på sammenhengen i hele elvenes læringsløp.

Helse

Barn og unges helsetilstand kommer bare i liten grad til uttrykk i offisiell statistikk. Barn 0-14 i Østfold hadde i 2006 færre liggedøgn på sykehus enn landsgjennomsnittet (80 i Østfold mot 90 i Norge totalt). Ser man alle aldersgrupper under ett har imidlertid Østfoldingenene noen flere døgn på sykehus enn gjennomsnittsnordmannen. Når det gjelder barn som mottar støtte i forbindelse med store handikap tyder statistikken på at også disse utgjør en litt mindre andel i Østfold enn i Norge sett under ett.

Andel med helt friske tenner (5-12 år) er noe høyere i Østfold enn landet for øvrig
Antall aborter hos kvinner i alderen 15-19 år er litt høyere i Østfold enn for hele landet.

Ungdomsundersøkelsen som ble foretatt blant 10-klassingene i 2008 viser på mange måter et positivt bilde, men også at vi har viktige utfordringer. De aller fleste (90%) av ungdommene i Østfold anser sin egen helse som "god" eller "svært god". Dette ligger noe over andelen fra tilsvarende undersøkelse i andre fylker. 53 % av guttene og 39% av jentene i undersøkelsen mente at egen helse var "svært god", sammenlignet med hhv. 40% og 28% for gutter og jenter i de andre fylkene.

Det er bekymringsfullt at flertallet av de spurte (72 % av jentene og 54% av guttene) er plaget av hodepine, og at en overraskende stor del av jentene (42%) har nakke- og skuldersmerter. 31% av jentene og 13% av guttene mener de har "symptomer på psykiske plager". Dette er en større andel enn i de andre fylkene. 14 % av jentene kunne klassifiseres som undervektige basert på selvrappertert høyde og vekt.

Alkoholbruk

Alkoholbruken blant unge i Østfold har gått ned de senere år. Både i forhold til oppgitt ukentlig forbruk og hvor mange ganger elevene har vært beruset totalt, ligger tallene fra Østfold under tilsvarende funn i andre fylker. I Østfold oppga 8 % av guttene at de hadde drukket alkohol ukentlig i løpet av det siste året, sammenlignet med 15% i de andre fylkene. Tilsvarende forskjeller ble funnet for jentene. Den nasjonale trenden for alkoholbruk blant ungdom har vært oppadgående det siste tiåret, så derfor er det overraskende at man nå finner tall som tyder på lavere alkoholbruk blant 15-16-åringene.

Kriminalitet

Østfold har en litt større andel siktede for forbrytelser enn gjennomsnittet for landet – alle aldersgrupper sett under ett. For aldersgruppen 15-17 år er andelen ca. 1,9% som omtrent tilsvarer landsgjennomsnittet. For gruppen 18-20 år er andelen 2,9%. For gruppen 21-24 år er andelen i Østfold litt høyere enn landsgjennomsnittet

Ungdomskriminaliteten har hatt en jevn økning i Østfold de siste årene. Den mest aktive kriminelle perioden er i alderen 19-21 år. Tallene for Østfold politidistrikt viser at i alderen 15 – 25 år er det 13,6 % av befolkningen som er siktet for lovovertridelser. Bortimot halvparten av disse er engangsregistreringer. Den andre halvparten har mer langvarige problemer. Felles for denne gruppa er at de har flere risikoer i sitt nærmiljø – dårlig skolesituasjon, lav

kulturell og økonomisk status, lav eller usikker identitet og omgang med andre unge som er i samme situasjon.

Guttene er i stor overvekt blant de som blir innblandet i kriminalitet. Forholdet gutter/jenter er ca. 6/1. Det er imidlertid noen forhold som peker i negativ retning for jentene. Unge jenter drikker mer enn tidligere, og de blir i den sammenheng også lettere utsatt for kriminalitet. Problemene kan senere også bli trukket inn i morsrollen.

Narkotika

Vi har lite tilgjengelig statistikk for bruk av narkotika blant unge i fylket. I helsemessig sammenheng regnes narkotikabruk som et mindre problem enn alkohol. Dette forhindrer imidlertid ikke at misbruken kan være svært alvorlig for dem det gjelder. Narkotikamisbruk har også vanligvis sammenheng med annen kriminalitet.

Sosialmedisinsk poliklinikk i Moss gjennomførte i 2000 – 2002 en kartlegging av rusvanene hos elever i de videregående skolene i Moss. Resultatene indikerer at en relativt høy andel (25-30%) hadde prøvd hasj, mens ca 10% hadde prøvd amfetamin og ecstasy. Dette er høye tall, også sammenlignet med Oslo. Det er vanskelig å si om funnene er representative for andre deler av fylket, og hvordan bildet har endret seg i årene etter undersøkelsen. Statens institutt for rusmiddelforskning - SIRUSs årlige undersøkelse "Rusmidler i Norge" tyder imidlertid på at bruken av de nevnte stoffene blant unge har gått noe tilbake de senere år.

Sammenhenger

De fleste barn og unge i Østfold har gode oppvekst- og levekår. For de som har problemer er det imidlertid ofte slik at de sliter på flere områder. Sammenhengen mellom helse og økonomi/sosial status er velkjent og omtales nærmere i kap. 7. Innenfor videregående opplæring er det klare sammenhenger mellom familiesituasjonen / sosial status og sannsynligheten for å ikke gjennomføre utdanningen jfr. kap. 8. Minoritetsbakgrunn er også en faktor som kan gjøre oppveksten vanskeligere. Årsaksforholdene kan stundom være kompliserte, men det er nødvendig å se de ulike utfordringene i sammenheng. Tiltak bør derfor også helst være mest mulig helhetlige, og det er behov for samordning av bistanden.

2.2. Bedret kunnskap om barn og unge

Vår kjennskap til barn og unges situasjon er mangelfull. Det er viktig å bedre kunnskapen for å kunne styre innsatsen der behovet og forbedringspotensialet er størst. Kilder til kunnskap i denne planen er bl.a. statistikk fra SSB, bearbeidet og presentert av Østfold Analyse, og resultatene fra Helse- og miljøundersøkelsen *Østfoldhelsa 2008*. Sistnevnte er et ledd i en serie spørreundersøkelser som foretas med noen års mellomrom i regi av Østfoldhelsa. Neste undersøkelse er planlagt til ca. 2011, og vil omfatte aldersgruppene fra 15 år og oppover.

2.3 Hovedutfordring

Arbeidet med å vedlikeholde, utvide/utbedre og spre kunnskapen om barn og unges situasjon i Østfold må prioriteres

Hovedutfordring

Vedlikeholde, utvide/bedre og spre kunnskapen om barn og unges situasjon

Innsatsområder

1. Bedre statistikkgrunnlaget
2. Videreføre helseundersøkelser / "Helseprofil" for Østfold og skaffe sammenlignbare data fra øvrige fylker
3. Sammenstille og tilgjengeliggjøre kunnskapen

Foto: Scan Stock Foto

B STRATEGISK DEL

GJENNOMGÅENDE TEMA

2 gjennomgående tema skal belyses i alle deler av barn- og ungeplanen:

- Et inkluderende samfunn
- Frivillighet

Disse temaene presenteres innledningsvis med noen generelle utfordringer, og vurderes dessuten innenfor de andre deltemaene i kap. 5-8.

Kap 3 Et inkluderende samfunn

3.1 Innledning

Et inkluderende samfunn handler om et samfunn som er åpent for alle – uavhengig av fysiske, psykiske eller kulturelle forskjeller. Temaet har 2 viktige sider:

- Universell utforming av samfunnet
- Et samfunn hvor alle kan delta på like vilkår uansett hudfarge, religion eller språklig bakgrunn.

Fylkesplanen har disse delmålene:

Fylkesplanens delmål for Universell utforming

Aktiviteter, tilbud, produkter, byggverk og uteområder for allmenn bruk skal utformes slik at de så langt det er mulig kan brukes av alle mennesker på en likestilt måte, uten spesielle tilpasninger eller hjelpemidler.

Fylkesplanens delmål for Inkludering og integrering:

Østfold utvikles som flerkulturelt samfunn der ulike kulturer respekterer hverandre. Innvandrere og deres etterkommere skal sikres likeverdige levekår og muligheter for å delta i yrkes- og arbeidslivet.

Det kan være mange årsaker til at noen føler seg utestengt fra flertallssamfunnet, eksempelvis alder, kjønn, seksuell orientering, morsmål, etnisitet, religion, funksjonsnedsettelse eller økonomi. Ikke alle årsaker til utestengning er synlige. De færreste har et bevisst ønske om å stenge andre ute, men måten ting gjøres kan virke ekskluderende uten at dette er tilsiktet. I et åpent og flerkulturelt samfunn er minoriteter en ressurs. Et inkluderende samfunn er en forutsetning for at disse ressursene skal bli frigjort.

Hvis barn og unge møter diskriminering vil følelsen av å være utenfor begynne tidlig i livet, og man risikere at disse barna etablerer en varig identitet av ikke å være velkommen i storsamfunnet. Det er derfor viktig at steder der barn og unge ferdes er fri for mobbing, trakassering og diskriminering, og at det jobbes med holdningsskapende arbeid. Minoritetsgrupper oppsøker ikke steder der de vet eller tror at de vil følge seg utestengt.

I noen tilfeller kan tilpassede tilbud være en midlertidig løsning for å skape et inkluderende samfunn. Eksempelvis kan foreldremøter for minoritetsspråklige foreldre som har felles morsmål være en vei å gå for å inkludere minoritetsspråklige foreldre i skole-hjem

samarbeidet. Det er også naturlig at det finnes arenaer som bare er for barn og unge og hvor voksne ikke er velkomne, og at det finnes foreninger for små og store interessegrupper.

I økonomiske nedgangstider blir utsatte grupper ekstra sårbare. Når det offentlige skal spare vil disse gruppene bli rammet ekstra hardt. Både funksjonshemmede og innvandrere er overrepresentert blant de som har svak tilknytning til arbeidsmarkedet, og vil være blant de første til å miste jobben. Ungdommer fra disse grupper vil ha større risiko for aldri å komme inn på arbeidsmarkedet.

I senere tid har det kommet mange enslige mindreårige flyktninger til Norge som har fått asyl og som nå skal bosettes. Denne gruppe barn og unge forventes derfor å vokse i antall. De fleste er i alderen 15-18 år og skal inn i videregående opplæring (vgo). Å komme til Norge uten foreldre gir naturligvis ekstra utfordringer. Her kan det være nyttig å bruke erfaringer fra ungdom som selv har kommet alene til Norge og som nå har blitt voksne. En god skole- og læreplass-situasjon vil bidra til god integrering og er et fylkeskommunalt ansvar.

3.2 Hovedutfordringer

Vi har valgt å sette fokus på disse hovedutfordringene:

1. Kommunikasjon med minoritetsspråklige barn/unge og deres foreldre
2. Unngå diskriminering
3. Utvikle samfunnet til å bli universelt utformet

Hovedutfordring 1

Kommunikasjon med minoritetsspråklige barn /unge og deres foreldre

Kommunikasjon og språk er en nødvendig nøkkel for å kunne delta i samfunnet. Dette er en spesiell utfordring for minoritetsspråklige. Barn lærer lett og tilegner seg raskt et dagligspråk. Dette fører ofte til at minoritetsspråklige foreldres kontakt med samfunnet går gjennom barna. Disse foreldrene oppnår derfor ikke den kontakten med samfunnet som er nødvendig for at de skal kunne fungere som foreldre i Norge.

Foreldre må inkluderes i samarbeidet med skolen, både i grunnskole og vgo. For de som kommer fra andre kulturer er det viktig å forklare hvorfor norsk skole fungerer som den gjør, og synliggjøre foreldrenes rolle i barnas skolehverdag. Noen skoler har gjort gode erfaringer med tilrettelagt informasjon og egne foreldremøter for minoritetsspråklige foreldre. Men selv om særtiltak kan være på sin plass i visse situasjoner bør målsetningen være at vanlige foreldremøter skal være så inkluderende at alle foreldre kan delta og føler seg velkomne.

Fylkesplanen har denne strategien innenfor Inkludering og integrering:

Styrke norskopplæringen og tolketjenester for minoritetsspråklige

Noen voksne har rett og plikt til norskopplæring, andre må selv betale for et tilbud. Det bør finnes gode og billige tilbud til de som må betale, det er også til stor nytte for barna – både i forhold til foreldrenes kommunikasjon med barnehage/skole og i forhold til å hjelpe barn med lekser.

Det kan være svært uheldig at barn og familiemedlemmer må tjene som tolker. Den offentlige tolketjenestene bør derfor styrkes. Alle offentlige etater må bruke gode tolketjenester i situasjoner der det er nødvendig, eksempelvis ved legebesøk og skole-hjem samarbeid. Barn skal ikke brukes som tolk for sine foreldre eller søsken.

Selv om barna raskt lærer seg grunnleggende norsk kan de ha store problemer med å forstå faguttrykk og nyanser i språket som er viktig for å få optimalt utbytte av skolen. Alle barn bør kunne norsk når de begynner i 1. klasse, ellers starter de sitt liv i skolen med ekstra store utfordringer. Deltakelse i barnehage er svært nyttig for språkutviklingen. Undersøkelser viser imidlertid at minoritetsspråklige barn benytter denne muligheten i betydelig lavere grad enn gjennomsnittsbefolkningen. Det er derfor viktig å stimulere til deltakelse i barnehage også i familier med mødre som ikke er i arbeid, enten det er tilbud om "åpen barnehage" eller vanlig barnehageplass.

En annen type tiltak kan være leksehjelp på skolen for alle elever som har behov for det. Her kan det være naturlig å samarbeide med frivillige. Også eldre og innvandrere kan være en utnyttet ressurs her. Morsmåslærere kan også trekkes inn.

Regionale retningslinjer

1. *Informasjon og kontakt med foreldre skal i utgangspunktet skje åpent og likestilt*
2. *Grupper med spesielle behov bør tilbys egne møter og tilpasset informasjon*
3. *Alle foreldre bør få informasjon på et språk de behersker*
4. *Behovet for tolker må dekkes av offentlig tilbud. Barn skal ikke tjene som tolk for foreldre eller søsken*
5. *Barnehagetilbudet skal fylle lovens krav og være slik utformet at det når flest mulig.*
6. *Barnehagene må være innrettet for god språkopplæring.*

Innsatsområder

1. Videregående opplæring – se kap. 8
2. Styrking av tolketjenesten

Hovedutfordring 2 Unngå diskriminering

Diskriminering er forbudt etter Diskrimineringsloven. Lovens formål er "å fremme likestilling, sikre like muligheter og rettigheter og å hindre diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn". Regjeringen vil legge fram en ny handlingsplan mot etnisk diskriminering våren 2009.

Fylkeskommunen og mange kommuner har også egne handlingsplaner mot rasisme og diskriminering. Fylkestinget uttalte i 2001 at:

"Framtidens samfunn vil være flerkulturelt og alle offentlige instanser og institusjoner har et særlig ansvar for at rasisme og diskriminering ikke skjer. Østfold fylkeskommune må ha en aktiv holdning som gjenspeiles i hele organisasjonen for å bekjempe all form for rasisme og diskriminering"

Å forebygge diskriminering i praksis handler imidlertid i stor grad om holdningsskapende arbeid. Mye av dette arbeidet skjer i barnehage og skole, hvor alle barn og unge må gis sosial og kulturell kompetanse. Dessuten er det viktig å skape møteplasser i fritiden for alle på tvers av etnisk og nasjonal opprinnelse, alder og funksjonsdyktighet. Frivillige organisasjoner er naturligvis viktige her.

Aktuelle tiltak vil være lavterskeltilbud som kan bidra til at det er lettere for alle typer av sårbare grupper å delta i idrett, musikk og andre typer fritidstilbud.

Regionale retningslinjer:

1. Alle former for diskriminering, både tilsiktet og ubevisst, må unngås i miljøer der barn og unge oppholder seg.
2. Kvaliteten på barnehager og skoler som inkluderende arenaer må økes, slik at alle barn gis sosial og kulturell kompetanse
3. Likestillingsarbeid må prioriteres, både av innvandremiljøene og offentlige myndigheter

Pkt. 2 og 3 er hentet fra Fylkesplanens strategier for Inkludering og integrering

Innsatsområder

1. Videregående opplæring – se kap. 8
2. Frivillige organisasjoner – se kap. 4

Hovedutfordring 3**Utvikle samfunnet til å bli universelt utformet**

Universell utforming innebærer at produkter og omgivelser utformes på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning eller en spesiell utforming. *Universell utforming* brukes både som et juridisk begrep og som en visjon for hvordan samfunnet skal utvikle seg. Tidligere har *tilgjengelighet* vært et sentralt begrep – det betydde at man fikk ramper ved siden av trappene eller at en bakinngang var tilgjengelig. Universell utforming innebærer derimot at *hovedløsningen* skal kunne brukes av alle. Lovverket sikrer nå dette i nye anlegg, men ikke i forhold til allerede eksisterende bygninger. Det er viktig at prinsippene for universell utforming følges også når eksisterende bygninger skal renoveres. Spesielt skoler og områder der barn og unge ferdes bør prioriteres når det skal investeres i universell utforming.

Ny plandel i plan- og bygningsloven, som vil tre i kraft 01.07.2009, fastslår i formålsparagrafen at *prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og i det enkelte byggetiltak*.

Fylkesmannen og Østfold fylkeskommune har i fellesskap sendt søknad til Miljøverndepartementet om at Østfold skal bli *pilotfylke* for universell utforming.

I 2006 ble det foretatt en systematisk gjennomgang av de videregående skolene i Østfold. Dette er nedfelt i rapporten *Universell utforming – tilgjengelighet for alle*. Dette har hittil blitt fulgt opp over skolenes budsjetter.

Regionale retningslinjer:

1. Alle offentlige tilbud og service planlegges og gjennomføres slik at de er tilgjengelige for alle uten spesielle tilpasninger
2. Universell utforming må vektlegges i all planlegging, innkjøp og utbygging. Alle skoler og idrettsanlegg må følge prinsippene for universell utforming.
3. Alle kommuneplaner skal ha bestemmelser med krav om universell utforming
4. Bestemmelser med krav om universell utforming skal innarbeides i alle regulerings- og bebyggelsesplaner der det er relevant
5. Kommunene skal gjennom byggesaksbehandlingen etterse at krav til universell utforming er fulgt
6. Det bør tilstrebes å unngå bruk av allergiframkallende byggevarer og øke bruken av allergivennlige og miljøvennlige produkter

7. Ved anlegging eller rehabilitering av friområder, lekeplasser, balløkker og andre uteområder rettet mot allmennheten, skal prinsippene for universell utforming legges til grunn.

Pkt 1-2 er hentet fra Fylkesplanens strategier for universell utforming
Pkt 3-7 er hentet fra fylkesplanens retningslinjer for energi- og arealbruk.

Innsatsområder

1. Tilrettelegging av fylkeskommunale bygninger
2. Fylkeskommunal og kommunal informasjon og kommunikasjon
3. Fylkesnivåets veiledning overfor kommunene i plansaker
4. Utviklingsprosjekter i kommunene

Foto: Sørensen og Bøhmer Olsen

Kap 4 Frivillighet

4.1 Innledning

Østfold har et mangfold av frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner, aktiviteter som spenner bredt: fra speiding og friluftsliv til teater og korps, opprettholdelse av norske bygdelags-tradisjoner, politikk og organisasjoner for kulturelle og etniske minoriteter. I tillegg kommer alt som drives av idrettsaktiviteter for barn og unge.

De frivillige organisasjonenes virksomhet er viktig for tilhørighet, trivsel og aktiv deltakelse i lokalsamfunnet, og representerer et mangfold av aktiviteter for og med barn og ungdom. Dette gjelder ikke minst barne- og ungdomsorganisasjoner og andre frivillige organisasjoner der barn og unge har fullverdige muligheter til å delta og bestemme over aktiviteter og andre gjøremål.

Organisasjonene bidrar alle med møteplasser og aktiviteter for barn og unge og en fritid med mening. Samtidig er barn og unge selv produsenter av kultur for et regionalt og lokalt publikum. Organisasjonene er også kulturbyggere ved at de medvirker til å utvikle en felles identitet blant barn og unge. Organisasjonene fungerer som skoler i demokrati. Gjennom medlemskap og deltakelse øves innflytelse på politiske prosesser i samfunnet. At organisasjonene er demokratisk bygd opp gir i seg selv læring i demokratiske former.

Historikk og status i Østfold

Frivilligheten for barn og unge i Østfold er stort sett organisert inn under de tre paraplyorganisasjonene Østfold Barne- og Ungdomsråd, Østfold Musikkråd og Østfold Idrettskrets. Paraply-organisasjonene fungerer bl.a. som et bindeledd mellom sine medlemsorganisasjoner og fylkeskommunen:

- Østfold Barne- og Ungdomsråd (ØBUR) har ca 40 medlemmer som igjen organiserer ca 18 000 barn og unge i Østfold. ØBUR representerer et mangfold av organisasjoner, og alle frivillige og demokratiske barne- og ungdomsorganisasjoner i Østfold kan søke om medlemskap i ØBUR. ØBUR har som mål å arbeide for å sikre dette mangfoldet av frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner i Østfold. Dette målet forsøkes nådd gjennom ØBURs forvaltningsoppgaver, deres interessepolitiske arbeid, og arbeidet som ressurs- og kompetansesenter for barne- og ungdomsorganisasjonene.
- Østfold Musikkråd er organisasjon for fylkets musikkorganisasjoner og et kontakt- og samarbeidsorgan for musikklivet i Østfold. Blant arbeidsoppgavene er formidling av voksenopplæringstilskudd til musikktiltak, å være høringsinstans, samt forvaltning av fylkeskommunale og andre støtteordninger til musikkorganisasjonene. Noen av Østfold musikkråds medlemsorganisasjoner har profil rettet mot barn og unge, disse har samlet sett ca 3000 medlemmer. I tillegg arbeider musikkrådet mye for det uorganiserte musikklivet.
- Østfold Idrettskrets er et felles organ for idretten, og alle idrettslag i Østfold, som er opptatt i NIF, er medlemmer av idrettskretsen. Kretsens oppgaver er blant annet lovpålagte oppgaver og saker av felles interesse for idretten, idrettspolitiske innsatsområder, service- og støtteoppgaver overfor idrettsråd, særkretser og idrettslag for å styrke aktivitets-, kompetanse- og anleggsutviklingen samt informasjons- og opplysningsvirksomhet om idrettens verdier og verdiskapning.¹ Idrettskretsen i Østfold har ca. 90 000 medlemmer. Av disse er vel 40% under 17 år.

I tillegg er det noe aktivitet for funksjonshemmede barn og unge (faller inn under SAFO, Unge Funksjonshemmede og andre organisasjoner som arbeider med barn og unge med

---

1 For mer informasjon om idrettskretsen se: www.idrett.no/ostfold

funksjonshindringer.²⁾ Dessuten representerer elevorganisasjonen i Østfold³⁾ det viktigste bidraget til skoledemokratiet. Samlet sett er barne- og ungdomsorganisasjonene i Østfold sentrale for å bedre oppvekst- og levekårene i regionen. Frivillige organisasjoner har stor betydning

Framveksten av frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner skjedde i første halvdel av 1900-tallet. Tidlig på 1970-tallet fastslo staten at et sentralt vilkår for statsstøtte til frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner var at de måtte være formelt atskilt fra moderorganisasjonen. De skulle fungere som skoler i demokrati, og opplæringsarenaer hvor ungdom selv hadde kontroll over egne aktiviteter. Dette kravet ble imidlertid kun gjort gjeldende overfor noen organisasjoner - idretten ble f.eks. unntatt.

Nedgangen i antall medlemmer i barne- og ungdomsorganisasjoner var stor på 80-tallet og 90-tallet, men medlemstallet har nå stabilisert seg på mellom 300 000 og 350 000 medlemmer i Norge under 26 år. I samme perioden opplevde idrettsorganisasjonene en vekst i antall medlemskap blant barn og ungdom. Ung i Norge-undersøkelsene som ble gjennomført i 1992 og 2002 viser riktignok at det først og fremst er de passive medlemmene som forsvinner fra organisasjonene. Det er en markert økning i andelen unge mellom 16 og 24 år som i dag gjør et frivillig arbeid.

Voksnes frivillige arbeid for barn og unge

Det finnes også mange frivillige organisasjoner for voksne som arbeider for barn og unge på ulike vis. Mange av disse gjør en både svært omfattende og viktig jobb, både i lokalmiljøet og i andre sammenhenger

Frivillighetssentralene er møteplass og samhandlingsarena for frivillighet i lokalmiljøet, og er etablert i de fleste kommunene i Østfold. Frivilligsentralene skal bidra til å samordne den frivillige innsatsen som privatpersoner og frivillige organisasjoner i kommunen utfører, og dermed styrke og fremme det frivillige arbeidet. Frivilligsentralene skal være aktive støttespillere for å skape gode, levende lokalmiljø og koordinere lokalt engasjement, nærmiljøutvikling og et kulturelt mangfold. Kultur- og kirkedepartementet (KKD) forvalter statstilskuddet til frivillighetssentralene.

Hva skjer med frivilligheten i krisetider?

En av de største farene ved nedgangstider, er at mennesker blir skjøvet ut av arbeidsmarkedet, og ikke kommer inn igjen. For mange av disse blir frivillig aktivitet en redning, og mye tyder på at flere vil gjøre en frivillig innsats i nedgangstider. Frivillige organisasjoner gjør dessuten en innsats for å motvirke ensomhet og utstøting, for å hjelpe ungdom som sliter på skolen med lekser, eller for å tilby møteplasser mellom mennesker. Samtidig er det viktig å huske på at nedgangstidene kan gjøre det vanskeligere for noen foreldre å betale for barn og unges deltakelse i fritiden.

Mange frivillige organisasjoner opplever at samtidig som flere ønsker å bidra med sin fritid, mister de nå sine inntektskilder i form av gaver og sponsorer. I en spørreundersøkelse som NRK har gjennomført i 2009 med 130 frivillige organisasjoner kommer det frem at over en tredel har dårligere råd enn i fjor. I denne situasjonen blir frivilligheten mer avhengig av statlige, fylkeskommunal og kommunal støtte.

---

2 For mer informasjon om unge funksjonshemmedes organisasjoner se: www.ungefunksjonshemmede.no

3 For mer informasjon om elevorganisasjonen se: www.ostfold.elev.no

Utfordringer for de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene i Østfold

Å sikre gode oppvekst- og levekår for barn og unge er en sentral prioritering i Fylkesplanen. Dette innebærer blant annet å arbeide for at barn og unge får delta aktivt i beslutningsprosesser som angår dem, og å legge forholdene til rette for at ungdomstiden gir de unge kompetanse og lærdom som kvalifiserer dem til voksenlivet, med det samfunnsansvaret det medfører. Gjennom en allsidig og organisert fritid kan barn og ungdom tilegne seg denne kompetansen.

Hver paraplyorganisasjon med sine underliggende organisasjoner vet mye om situasjonen for seg og sine hvilke som lykkes, og hvilke utfordringer man har. Men det er behov for en mer systematisk kunnskap om hva som er de samlede utfordringene til barne- og ungdomsorganisasjonene i Østfold, og hva som er helt åpenbare suksessfaktorer. Det er i dette arbeidet viktig å ha et folkehelseperspektiv på frivilligheten. Man må synliggjøre og dokumentere den helsefremmende effekten av frivillige aktiviteter på den unge befolkningen i Østfold.

Frivillighet og et inkluderende samfunn:

Både barn, unge og foreldregenerasjonen med etnisk minoritetsbakgrunn har ofte liten eller ingen kunnskap om den norske organisasjonstradisjonen. Forskning viser at barn og ungdom som deltar i organisasjonslivet, deltar på andre demokratiarenaer senere i livet. Deltakelse i barne- og ungdomsorganisasjoner er derfor en nøkkel til å inkluderes i samfunnet, og en nøkkel til å både forstå og delta i det norske demokratiske systemet. Men deltakelsen i barne- og ungdomsorganisasjoner er lav blant barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn.

Regionale retningslinjer: Basert på fylkesplanens strategier under Levekår og folkehelse

1. *Frivillige organisasjoner må stimuleres til å aktivisere barn og ungdom.*
2. *Frivillige organisasjoner må stimuleres til innsats mot risikogrupper, bl.a. ved å satse på lavterskeltilbud og å inkludere barn med minoritetsbakgrunn.*
3. *Det bør satses særlig på rekruttering av barn og unge med minoritetsbakgrunn til eksisterende organisasjoner der de kan delta sammen med etnisk norske.*

4.2 Hovedutfordringer

Vi har valgt å fokusere på disse hovedutfordringene:

1. Kartlegging av den frivillige aktiviteten i forhold til barn og unge
2. Utvikle en frivillighetspolitikk i Østfold fylkeskommune
3. Rekruttere barn og unge med minoritetsbakgrunn

Hovedutfordring 1

Totalkartlegging av den frivillige aktiviteten i Østfold i forhold til barn og unge

De tre paraplyorganisasjonene (ØBUR, ØIK, ØMR) har hver for seg omfattende kunnskap om utfordringene for det frivillige arbeidet. Det finnes imidlertid ingen samlet oversikt over hva som fungerer bra, hvilke utfordringer som finnes, suksesshistorier med mer. En slik oversikt er en forutsetning for å utvikle god politikk på frivillighetsområdet, og iverksette gode tiltak, både for beslutningstakere i fylket og frivilligheten selv. Et slikt kartleggingsarbeid, med fokus på tiltak, er en forutsetning for å sikre et bredt frivillig

aktivitetstilbud til barn og unge i Østfold også i fremtiden. Kartleggingen bør også omfatte de "voksne" organisasjonene som arbeider for barn og unge.

Innsatsområde/tiltak:

1. Kartlegging av den frivillige aktiviteten i forhold til barn og unge

Hovedutfordring 2

Utvikle en frivillighetspolitikk for Østfold fylkeskommune med fokus på barn og unge

Østfold Fylkeskommunes opplæring, kultur og helsekomite har vedtatt at det skal utarbeides en frivillighetspolitikk for Østfold fylkeskommune i samarbeid med frivillige lag og foreninger (vedtak 15.04.2008). Arbeidet bør gjennomføres i tråd med en kartlegging av frivilligheten for barn og unge. Dette skal resultere i et prinsippdokument som skal inneholde den overordnede frivillighetspolitikken i Østfold fylkeskommune.

Innsatsområde

1. Organisere en god samarbeidsprosess om frivillighetspolitikken

Hovedutfordring 3

Rekruttere barn og unge med minoritetsbakgrunn

En FAFO-rapport fra 2005 slo fast at mange unge med innvandrerbakgrunn ønsket å delta i organiserte fritidsaktiviteter, men at få gjør det. Særlig jentene deltar i liten grad. FAFO kartla også hvordan organisasjonene forholder seg til dette – de fleste vil gjerne ha større mangfold i medlemsmassen sin, men få får det dessverre til. ØBUR og de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene i Østfold jobber også aktivt med inkludering av funksjonshemmede og kronisk syke barn, og ØBUR har tidligere gjennomført prosjektet *Inkludert!* som satte fokus på inkludering av alle barn og unge i tradisjonelle barne- og ungdomsorganisasjoner.

Mange barn med funksjonsnedsettelse er aktive i frivillige organisasjoner. Slik aktivitet er imidlertid særlig viktig for denne gruppen, og dette arbeidet bør derfor prioriteres.

Innsatsområder

1. Rekruttering av barn og unge med innvandrerbakgrunn til frivillige organisasjoner
2. Rekruttering av barn med funksjonsnedsettelse

Foto: Kim Bomstad

C PRIORITERTE TEMA

Kap 5 Demokrati og medvirkning

5.1 Innledning

FNs Barnekonvensjon slår bl.a. fast disse prinsippene:

1. Barn har rett til å si sin mening og bli hørt, særlig i saker som omhandler dem.
2. Barn er ikke bare deltakere i familien, men også i samfunnet
3. Barn og ungdom er et samfunnsansvar

Disse prinsippene var utgangspunkt da man begynte å arbeide systematisk for at barn skulle få sine egne offentlige organer. På lokalt plan førte initiativet til at de fleste kommuner på slutten av 90-tallet etablerte barne- og ungdomsråd, barnas kommunestyre eller lignende. På regionalt nivå har over halvparten av fylkene i dag et ungdommens fylkesting eller fylkesråd som skal høres i saker som angår dem, og/eller har egne midler til disposisjon.

Fylkesplanen har denne strategien under Levekår og folkehelse/Barn og unge:

Kommunene må gi mer legitimitet til barne- og ungdomsrepresentanter og bedre deres arbeidsvilkår.

Regjeringen mener at barn og unges muligheter for medvirkning og innflytelse skal styrkes, og at det å ta dialogen med barn og unge på alvor stiller nye og andre krav både til politikere og fagfolk. Barnas kommunestyre, ungdomsråd og ungdommens fylkesting og andre tiltak som involverer barn i lokalpolitiske prosesser trekkes fram som gode strategier. Samtidig påpekes at det også må skje mer, det må gis tid og skapes rom for deltakelse. Hvorvidt arbeidet vil bli vellykket, er blant annet avhengig av klare retningslinjer/mandat for arbeidet, kontakt og støtte fra administrasjon og politikere i kommunen, egne ressurser til disposisjon, reell innflytelse i enkelte saker, klare rutiner på tilbakemeldinger, kontakt med resten av ungdomsmiljøet og informasjon om hva som foregår i kommunen.

Valgdeltakelsen er lav blant unge og det er få unge folkevalgte i lokalpolitikken. Det betyr imidlertid ikke at ungdom ikke er samfunnsengasjert. Ungdom ønsker å oppnå resultater med sin aktivitet, og vil ha politisk påvirkningskraft. De har imidlertid andre politiske preferanser enn voksne. Ungdom gir uttrykk for at de i liten grad er opptatt av politikk i hverdagen, men opplever allikevel at de er berørt av politikk. For å fremme ungdoms engasjement er det viktig at sakene er aktuelle, at ungdom får kunnskap om hvordan de kan påvirke og har arenaer for å delta. Arenaene må være tilpasset ungdoms hverdag - skolen er f.eks en viktig arena. Offentlig informasjon er viktig for å kunne delta og øve innflytelse i samfunnet.

For å minske frafall og øke rekruttering blant unge folkevalgte må lokalpolitikken gjøres relevant for ungdoms samfunnsengasjement. Engasjert ungdom må i større grad slippe til og motiveres til å holde engasjementet oppe. Nye medier og nye medievaner gir utfordringer og muligheter. Det finnes eksempler på at både Facebook og YouTube er tatt i bruk i valgkampen. Demokratiløsninger må også tilpasses ungdom både språklig og designmessig, ungdom må tas med i utviklingsprosessen for å kunne påvirke denne og det er viktig å tilrettelegge for dialog mellom forskjellige aktører.

Skolen skal være en viktig demokratisk arena for barn og unge hvor de kan oppleve medbestemmelse. Elever i grunnskolen og i videregående opplæring skal etter

læreplanene få opplæring i elevdemokrati ved å ha innflytelse på og medvirkning i opplæringen samtidig som de lærer om demokrati og viktige samfunnsspørsmål. Elever og lærlingers medvirkning i skolen er lovfestet i opplæringsloven § 11-2.

Retten til deltakelse gjelder alle - uavhengig av nasjonalitet, kultur eller funksjonsevne. Dette forutsetter kulturforståelse og flerkulturell integrasjon, og at universell utforming legges til grunn for all samfunnsutvikling. Dette forutsetter også særlige tiltak for integrering og omvendt integrering (dvs. at personer fra majoriteten deltar på arenaer skapt av/for minoriteter).

Også de frivillige barne- og ungdomsorganisasjoners spiller en viktig rolle i forhold til demokrati og medvirkning. Utredningen *Fritid med mening* (NOU 2006:13) presenterte en grundig analyse av barne- og ungdomsorganisasjonenes samfunnsmessige betydning. Rapporten peker på at det er viktig å bevare de frivillige organisasjonene, fordi strukturene i seg selv gir mulighet til samfunnsinnflytelse. Dette gjelder ikke minst for barne- og ungdomsorganisasjonene der medlemmene har innflytelse i egen organisasjon.

Det vises til nærmere omtale i kap. 4 *Frivillighet*

Kunnskap og erfaringer fra forhold i andre land er nødvendig for å kunne forstå og delta aktivt i et moderne samfunnsliv. Dette kan de unge få gjennom å høste egne erfaringer i samarbeid med barn og ungdom fra andre kulturer og miljøer. Det er derfor viktig at det legges til rette for at barn og ungdom får bedre anledning til å delta i det internasjonale samarbeidet og at de får styrket sin forståelse for andre lands sosiale og økonomiske forhold, språk kultur og tradisjoner. Ulike former for utvekslinger over landegrensene, og andre former for internasjonalt samarbeid for barn og unge er viktige virkemidler for å oppnå disse målene. Barn og ungdom bør være aktive deltakere i arbeidet med å definere og gjennomføre tiltakene på dette området.

5.2 Status i Østfold

I Østfold har vi i dag

- Ungdommens fylkesråd i fylkeskommunen
- Ungdomsråd, ungdommens/barnas kommunestyre i alle fylkets kommuner unntatt Våler.
- Elevråd ved samtlige skoler, med varierende aktivitet og organisering
- 6 politiske ungdomsorganisasjoner med varierende aktivitet og medlemstall.

Aktivitet i frivillige organisasjoner er omtalt i kap. 4 *Frivillighet*.

Det finnes ingen gode tall som sier noe om valgdeltakelse blant førstegangselgere/unge velgere i Østfold. Valgundersøkelsen fra Institutt for samfunnsforskning/Statistisk sentralbyrå viser at det i 2005 var 55,3% i alderen 18-21 år som stemte ved valget. I aldersgruppen 22-25 år var valgdeltakelsen 63,1%. Valgdeltakelsen totalt for hele befolkningen var på 77,4%

5.3 Hovedutfordringer

Disse hovedutfordringene prioriteres i barn- og ungeplanen:

1. Styrking av demokratiske ungdomsorganer
2. Bedre kommunikasjon med barn og unge

Hovedutfordring 1

Styrking av demokratiske ungdomsorganer

Det bør være ungdomsråd eller ungdommens kommunestyre i samtlige av Østfolds kommuner. Det er viktig at disse rådene får reell innflytelse og blir involvert på en god og meningsfylt måte. Rådene må få den opplæring og oppfølging som trengs for at de skal bli motiverte og trygge på oppgavene de har fått, og for å kunne gjøre en god jobb i ungdomsrådet. Rådene må få jobbe med saker som er relevante for dem, og utfallet av rådets behandling må tas på alvor.

Videre bør det blir mer samarbeid mellom de ulike ungdomsrådene på tvers av kommunegrensene, for å bidra til økt erfaringsutveksling og samarbeid om felles utfordringer. Ungdomsråd, både på kommunalt og fylkeskommunalt nivå, må få økonomisk og menneskelige ressurser slik at de får reell mulighet til å kunne være aktive, gjøre en god jobb og være synlige for målgruppen og befolkningen for øvrig.

Samtidig er det viktig at arbeid med demokrati og medvirkning blir prioritert i skolen. Det er der barn og unge først møter og får erfaring med demokrati og muligheter til medvirkning og påvirkning, både i form av elevråd men også i form av undervisning som gis i forhold til disse temaene. Det er viktig at elevråd og skolen som helhet brukes som en god arena for å skape gode vaner og holdninger hva gjelder demokrati og medvirkning.

Barn og unge fra innvandremiljøer er i liten grad aktive i denne type demokratiske organer. Dette skyldes trolig både språklige og kulturelle hindringer. Det bør satses spesielt på å aktivisere disse gruppene.

Prinsippene for universell utforming må legges til grunn i arbeidet, bl.a. valg av møtelokaler og aktiviteter

Regionale retningslinjer

- 1. Det bør være et ungdomsråd eller et ungdommens kommunestyre i alle kommuner*
- 2. De formelle ungdomsorganene må gis mer legitimitet, og arbeidsvilkårene må bedres*
- 3. Ungdomsorganene må trekkes med i aktuelle saker og ha gode kommunikasjonskanaler til de folkevalgte.*
- 4. Det må satses spesielt på å trekke med ungdom med innvandrerbakgrunn.*

Innsatsområder

1. Valgdeltakelse/Interesse for politikk
2. Styrket elevdemokrati i vgo
3. Ungdommens fylkesråd, ungdommens kommunestyre og ungdomsråd

Hovedutfordring 2

Bedre kommunikasjon med barn og unge

Det offentlige bør bli langt flinkere til å ta i bruk moderne og nye kommunikasjonsformer for å kommunisere med og informere barn og ungdom om hva de har som hovedoppgaver. Dette vil være viktig for å sikre forståelse og interesse for demokratiet, og vil igjen være viktig i forhold til å løfte begrepet "politikk" for barn og unge, og for at de som førstegangvelgere/unge velgere skal stemme og ha kompetanse til å vite hva og hvorfor de stemmer som de gjør.

Det offentlige må våge å tenke nytt, og våge å ta i bruk moderne kommunikasjonskanaler og samtidig kunne presentere seg på en ny og kreativ måte. Det kan være nødvendig å tenke i samme baner som de kommersielle aktørene i samfunnet for ikke å bli hengende etter i kampen om barn og unges oppmerksomhet. Det er også viktig å se informasjon og kommunikasjon med ungdom og politikk og demokrati i sammenheng med valgdeltakelse og politisk engasjement

Det bør legges til rette for at barn og unge kan samarbeide med, lære om og ha utveksling med andre land/skoler. Det må fokuseres på de positive virkningene av internasjonalt samarbeid. Man bør i større grad utnytte synergieffektene av de internasjonale arbeidet som allerede foregår i Østfold, både innenfor ungdomspolitik og i skole/utdanning/arbeid.

Regionale retningslinjer

1. *Offentlig informasjon bør utformes slik at den er lett tilgjengelig for flest mulig – herunder ungdom.*
2. *Informasjon særskilt rettet mot barn unge bør spres på medier disse benytter, og utformes slik at den er forståelig og engasjerende*

Innsatsområder

1. Utvikling av offentlig informasjon og kommunikasjon
2. Kontakt med andre land og kulturer gjennom Internasjonalisering

Kap 6 Fysisk planlegging

6.1 Innledning

De fysiske omgivelsene setter rammer og gir muligheter for barn og unges oppvekst. Plan- og bygningsloven er det viktigste redskapet kommunene har for å planlegge arealbruken og nærmiljøene. Ny plandel i plan- og bygningsloven trer i kraft 1. juli 2009. Formålsparagrafen slår fast at hensynet til barn og unges oppvekstvilkår skal ivaretas i både planleggingen og i kravene til det enkelte byggetiltak. Det er nytt at også *unge* nevnes spesielt. Et viktig tema i loven er dessuten innbyggernes *medvirkning* i planprosessene. Kommunene skal sikre aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, *herunder barn og unge*.

Kommunenes ansvar overfor barn og unge i planleggingsarbeidet er altså 2-delt:

- Kommunen skal sikre at planer og anlegg utformes slik at barn og unge får *gode oppvekstvilkår*.
- Kommunen et særlig ansvar for å sikre aktiv *medvirkning* fra barn og unge i planprosessene.

De konkrete beslutningene om arealbruk for enkeltområder skjer vanligvis gjennom *reguleringsplan*. *Kommuneplanen*, som omfatter hele kommunen, gir rammer for reguleringsplanene. Loven fastlegger strenge prosedyrer for utarbeiding og godkjenning av planer, med varsling av oppstart, høring hos regionale myndigheter og offentlig ettersyn. Det regionale nivået - fylkeskommunen og fylkesmannen - har et særskilt ansvar for å påse at hensynet til barn og unge i planleggingen blir fulgt av kommunene. De regionale myndighetene kan reise *innsigelse* mot planene dersom dette hensynet ikke blir ivaretatt på en god måte.

Endelig godkjenning av byggeprosjekter skjer gjennom behandlingen av byggesøknader. Loven åpner imidlertid for at planer kan fravikes ved *dispensasjon*. Kravene til behandling av dispensasjoner og byggesaker er mindre omfattende enn for plansaker, og *viktige beslutninger om arealbruk må derfor alltid fattes på regulerings- eller kommuneplannivå*.

Godkjente planer, dispensasjoner og byggetillatelse kan påklages. Klagene avgjøres av fylkesmannen.

I tillegg til selve loven gir *Rikspolitiske retningslinjer* (RPR) for barn og unges oppvekstvilkår rammer for hvordan hensynet til barn og unge og deres medvirkning skal sikres. RPR slår fast at det er et viktig nasjonalt mål å:

”Sikre et oppvekstmiljø som gir barn og unge trygghet mot fysiske og psykiske skadevirkninger, og som har de fysiske, sosiale og kulturelle kvalitetene som til enhver tid er i samsvar med eksisterende kunnskap om barn og unges behov”.

Retningslinjene presiserer videre at i den kommunale planleggingsprosessen skal kommunen:

- a. *Vurdere konsekvenser for barn og unge i plan- og byggesaksbehandlingen*
- b. *Foreta en samlet vurdering av barn og unges oppvekstmiljø for å innarbeide mål og tiltak i kommuneplanarbeidet*
- c. *Utarbeide vedtekter, bestemmelser og retningslinjer om omfang og kvalitet av arealer og anlegg av betydning for barn og unge, som skal sikres i planer der barn og unge er berørt.*
- d. *Organisere planprosessen slik at synspunkter som gjelder barn som berørt part kommer fram og at ulike grupper barn og unge selv gis anledning til å delta.*

De rikspolitiske retningslinjene og Fylkesplanen har også konkrete krav til fysisk utforming.

Fylkesplanen har denne *strategien* under *Delmål barn og unge*

Ta særlig hensyn til barn og unge i arealplanleggingen

6.2 Hovedutfordringer

Disse *hovedutfordringene* prioriteres i barn- og ungeplanen:

1. Kommunenes arbeid med å ivareta barn og unges interesser i planleggingen
2. Utvikling av bedre planer for barn og unge

Hovedutfordring 1

Kommunenes arbeide med å ivareta barn og unges interesser i planleggingen

Utfordringen har to viktige sider:

- A. Prioritering av barn og unges interesser i planlegging og byggesaksbehandling
- B. Organisering av planprosessen for å sikre barn og unges interesser

A Prioritering av barn og unges interesser

Det skal tas særlig hensyn til barn og unge i arealplanlegging og byggesaksbehandling. Dette innebærer at kommunene må foreta en grundig behandling av planer og saker som berører barn og unges interesser, og at regionalt nivå også må følge dette opp.

Regionale retningslinjer:

1. *De rikspolitiske retningslinjene for barn og unges oppvekstvilkår og retningslinjene i Fylkesplanen må alltid følges*
2. *Regionalt nivå må prioritere hensynet til barn og unge i veiledning og oppfølging av kommunale planer*
3. *Beslutninger om arealbruk som kan berøre barn og unge kan bare skje gjennom reguleringsplan, og **aldri som dispensasjon fra plan.***

Innsatsområder:

1. Veiledning om og oppfølging av planprosessene fra regionalt nivå.

B Organisering av planprosessen

Organiseringen omfatter både hvordan planprosessene blir lagt opp, og hvordan kommunen fordeler ansvar og roller i planarbeidet. Plan- og bygningsloven gir kommunene et særlig ansvar for å sikre aktiv medvirkning fra barn og unge. I dag skjer dette i ulik grad. De fleste kommuner i Østfold har etablert ungdomsråd eller ungdommens kommunestyre. Disse deltar i ulik grad i arbeidet med plansakene.

En annen utfordring er å involvere barn og unge i plansaker som direkte berører dem, for eksempel ved planlegging i eksisterende områder. Minoritetsspråklige vil også kunne være vanskelige i trekke med i planprosessen, både ut fra kulturelle forskjeller og språkproblemer.

Det ligger en ekstra utfordring i at reguleringsplaner vanligvis utarbeides av private utbyggere. Enhver som fremmer planforslag skal imidlertid legge til rette for medvirkning for alle berørte på best mulig like vilkår. Det betyr at en legger til grunn "universell uforming" som strategi for inkludering i prosessen når man inviterer til medvirkning. Kommunen har ansvaret for at å påse at lovens krav om medvirkning følges i planprosessene.

Dette temaet må sees i sammenheng med Kap 4 *Demokrati og medvirkning*

Samtidig som den nye loven tydeliggjør kommunenes ansvar for å ivareta barn og unge i planleggingen, fjernes kravet til en egen *barnerepresentant* som skal følge opp plansakene. Dette innebærer at kommunene står friere i hvordan de skal organisere arbeidet. De nye bestemmelsene krever imidlertid at kommunestyret skal sørge for å etablere en "særskilt ordning" for å ivareta barn og unges interesser i planleggingen.

Miljøverndepartementet sier om dette bl.a. at:

Departementet vil sammen med Barneombudet og Barne- og likestillingsdepartementet diskutere og presentere ulike modeller for ordninger som kan brukes av kommunene. Kommunene kan fortsatt bruke barnerepresentanten som slik ordning. Ordningene vil bli presentert i det veiledningsmateriale som vil følge med iverksetting av ny plandel i plan- og bygningsloven.

Alle kommuner i Østfold har oppnevnt barnerepresentanter. Fylkeskommunen har tatt initiativ til å etablere og drive et nettverk for barnerepresentantene.

Regionale retningslinjer:

1. *Barn og unges medvirkning må sikres også i private planforslag. Kommunene må gjennom aktiv innsats sikre at dette skjer.*
2. *Ungdommens kommunestyre / ungdomsråd må engasjeres i planprosessene*
3. *Særskilt tilrettelagt informasjon bør vurderes overfor minoritetsspråklige der dette er aktuelt.*
4. *Ordningen med barnerepresentant for plansakene bør opprettholdes i alle fylkets kommuner inntil eventuell ny og klart bedre ordning er etablert*
5. *Barnerepresentantene må gis gode arbeidsvilkår, og trekkes tidlig inn i plansakene på en slik måte at de får reell innflytelse*

Innsatsområder:

1. Kartlegging av dagens praksis
2. Utvikling av gode metoder for involvering av barn og unge
3. Veiledning fra fylkesnivået
  - Organisering av arbeidet
  - Fylkesnettverket for barnerepresentanter.

Hovedutfordring 2

Utvikling av bedre planer for barn og unge

De fysiske omgivelsene for barn og unge må tilfredsstillere flere grunnleggende behov: Barnas behov er både elementære og vel kjent, men det er ofte kamp om arealene, og barnas interesser blir ikke alltid prioritert. Ikke minst ved fortetting i allerede utbygde områder vil lekearealer og andre grønne områder være under press. Rikspolitiske retningslinjer for barn og unges oppvekstvilkår inneholder rammer og målsettinger, men vi trenger gode metoder, eksempler og standarder for å sette disse målsettingene ut i livet. For unge, som har andre behov enn barn, er det en egen utfordring å utvikle nye og gode planprinsipper. Bruken av *helsekonsekvensutredninger* i planleggingen er viktig – ikke minst med tanke på barn og unge.

Både fylkeskommunen og fylkesmannen har ansvar for å veilede kommunene og følge opp retningslinjer for barn og unges oppvekstvilkår i plansakene. Samarbeidet på fylkesnivå bør videreutvikles for å gjøre denne veiledningen best mulig.

Prinsippene for *universell utforming* må legges til grunn i all planlegging. Det vises til kap. 3 *Et inkluderende samfunn*.

Regionale retningslinjer:

De fysiske omgivelsene for barn og unge må tilfredsstillende disse grunnleggende behovene:

1. Trygghet og fravær av støy og forurensning
2. Utfoldelsesmuligheter, lek og aktivitet
3. Møteplasser både med jevnaldrende og med voksne
4. Universell utforming
5. God estetisk utforming

Innsatsområder:

1. Veiledning, standarder og normer for planlegging
2. Utvikling av helsekonsekvensutredninger i planarbeidet
3. Forsøks- og utviklingsprosjekter for bedre planlegging

Foto: Tone Stenbek

Kap 7 Folkehelse

7.1 Innledning

Folkehelse

Helse handler ikke bare om helsetjenester eller det å være frisk. Helse er mye mer, og omfatter bl.a. trivsel og velferd. *Folkehelseperspektivet* bygger både på et *helsefremmende* og et *sykdoms- og skade forebyggende* perspektiv. Det helsefremmende perspektivet stiller spørsmålet "Hva er det som gjør oss friske?". Det sykdomsforebyggende perspektivet tar utgangspunkt i forhold som skaper sykdom og "uhelse". Folkehelsepolitikk handler om å skape muligheter og forutsetninger for en god helseutvikling i befolkningen, samt å redusere helseforskjeller mellom ulike grupper i samfunnet

Folkehelsearbeid handler om å satse på å bedre den fysiske helsen, blant annet gjennom påvirkning av levevaner og levekår. Men det handler også om å satse på å bedre den psykiske helsen, gjennom å legge til rette for opplevelser av mestring, god selvfølelse, menneskeverd, trygghet, respekt og synlighet.

Plan- og bygningsloven

De nye planbestemmelsene i plan- og bygningsloven legger opp til at fylkeskommunen og kommunene skal ha et sterkt fokus på helse, og særlig med en helsefremmende og forebyggende vinkling, i all planlegging. Med andre ord er fokuset på folkehelse i fylkesdelplanen for barn og unge også en viktig oppfølging av ny plan- og bygningslov. Formålsparagrafen (§ 1-1) slår fast at loven skal fremme bærekraftig utvikling (her er helsedimensjonen en viktig dimensjon), legge vekt på langsiktige løsninger (som er grunnleggende viktig i folkehelsearbeidet) og legge vekt på at konsekvenser for miljø og samfunn (herunder helse) skal beskrives. I lovens omtale av oppgaver og hensyn i planleggingen (§ 3-1) understrekes bl.a. at planleggingen *skal fremme befolkningens helse og motvirke sosiale helseforskjeller, samt bidra til å forebygge kriminalitet*

Fylkesplanen "Østfold mot 2050"

Fylkesplanen har et sterkt og bredt fokus på barn/unge og folkehelse.

Fylkesplanens hovedmål for Levekår og folkehelse:

God livskvalitet for alle som bor i Østfold

Fylkesplanens delmål for Folkehelsearbeid

Folkehelsearbeidet i Østfold skal bidra til at forebyggende og helsefremmende arbeid gir positive resultater for den enkelte og samfunnet. Østfold skal bli et ledende fylke i å utjevne sosiale helseforskjeller.

Fylkesplanens delmål for Helse- og velferdstjenester

Helse- og velferdstjenestene skal være tilpasset befolkningens behov og ivareta alle gruppers rettigheter. De skal motvirke sosiale helseforskjeller uten at noen får dårligere helse.

Fylkesplanen har også et sterkt fokus på levekår og folkehelse i *de regionale strategiene*. Dette åpner for at *Fylkesplanens handlingsplan* (tidl. RUP) og *de Regionale*

utviklingsavtalene også vil kunne omfatte folkehelse. Det regionale perspektivet er også viktig fordi folkehelseutfordringene ofte ikke forholder seg til kommunegrensene, men til byområder. For alle 4 regioner inneholder fylkesplanen strategier for å kartlegge og beskrive levekår og folkehelsesituasjonen i regionen, særlig i forhold til innvandrergруппene.

Østfoldhelsa

Gjennom flere år har vært utført et aktivt folkehelsearbeid i Østfold med Fylkeskommunen som pådriver. Det er inngått partnerskapsavtaler med fylkesmannen, Østfoldsykehuset etc. og de fleste kommunene i fylket, og det arbeides innenfor et bredt og aktivt folkehelsepartnerskap – *Østfoldhelsa*. Østfoldhelsa har en svært viktig rolle i arbeidet med å legge til rette for, og stimulere til gjennomføring av folkehelseiltak overfor barn og unge.

Samarbeid mellom frivillige organisasjoner og det offentlige

De frivillige organisasjonenes bidrar til å fremme folkehelsen for barn og unge. Det er liten tvil om den gode helsefremmende effekten av frivillige aktiviteter på den unge befolkningen i Østfold, både innen idrett, kultur, naturorganisasjoner, speiderorganisasjoner, og ikke minst i forhold til hva deltakelse i frivillige organisasjoner betyr for barn og unges psykiske helse. I et helhetlig folkehelsearbeid er det viktig å inkludere frivilligheten i større og bredere grad enn man har gjort til nå.

7.2 Status og utfordringer

Helse

Deltakerne i Ungdomsundersøkelsen 2008 vurderte i stor grad sin egen helse som god eller svært god, faktisk svarer hele 90 prosent dette. Tallene fra Østfold viser at flere vurderer helsa som "svært god" sammenlignet med andre fylker. Også offentlig statistikk bekrefter for så vidt at helsa til barn og unge i store trekk er god.

Ungdomsundersøkelsen gir imidlertid også grunn til bekymring, man fant for eksempel at en høyere andel hadde psykiske plager, hodepine og nakke- og skulderplager enn man har funnet tidligere i andre fylker.

En relativt stor andel stor andel, nærmere 70 % av deltakerne, er fysisk aktive i form av idrett 3-4 ganger i uka.

Barn og unge i innvandrerbefolkningen

Innvandrerbefolkningen i Østfold er økende og det er innvandrere fra "ikke-vestlige" land som øker mest. 9% av befolkningen i Østfold er innvandrere. Vi har imidlertid ikke mye kunnskap om helsetilstanden spesielt for innvandrerdømsdom. Det er også viktig å være oppmerksom på at det kan være ulikheter mellom etniske grupper.

Rapporten "Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn" fra SSB er basert på intervjuer med unge mellom 16 og 25 år som har foreldre fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam.

Hvis vi ser på fysisk helse er det ikke store forskjeller mellom hvordan unge med innvandrerbakgrunn og unge ellers oppfatter sin egen helsesituasjon. Men når vi derimot ser på psykisk helse kan vi finne noen forskjeller. Det ser ut til at innvandrerdømsdom oftere er nervøse eller deprimerte. Når det gjelder depresjon er det særlig blant den eldste gruppen, 20-25 år, at innvandrerdømsdom har større problemer.

Barn i asylmottak er en utsatt gruppe. Generelt viser forskning at asylsøkere er mer utsatt for psykiske problemer enn andre på bakgrunn av tidligere opplevelser, flukten og livet i eksil. Barn er i seg selv en sårbar gruppe, og barn som asylsøkere, enten de er sammen med familie eller alene, kan derfor være ekstra utsatt for psykiske problemer. Dette er også en aktuell problemstilling i Østfold.

8. 3 Hovedutfordringer

Vi har valgt å sette fokus på disse hovedutfordringene:

1. Utjevning av sosiale helseforskjeller
2. Helsefremmende skoler
3. Forebygging av kriminalitet og vold

Hovedutfordring 1 Utjevning av sosiale helseforskjeller

Den norske befolkningens helse er god, men gjennomsnittstallene skjuler store systematiske forskjeller. Helse er ulikt fordelt mellom sosiale grupper i befolkningen. Dette gjelder også barn og unge. Det er dokumentert at helsa er gjennomgående dårligere blant personer med kort utdanning, manuelle yrker eller lav inntekt. Velstående tar til seg ny kunnskap om helse og omsetter den i praksis og har den psykiske tryggheten posisjonen "ovenpå" gir. Sosiale normer, motivasjon for endring og psykiske plager påvirker levevanene.

Barns levekår og omgivelser i oppveksten påvirker blant annet utdanningsløp og yrkesmuligheter senere i livet, noe som igjen påvirker helsa i voksen alder.

Måling av sosial ulikhet i helse hos barn er mer usikkert enn for voksne. Barns sosioøkonomiske posisjon baseres på foreldrenes posisjon. Sosial ulikhet i helse blant ungdommer er enda vanskeligere å måle.

Ser man nærmere på enkelttemaer når det gjelder sosiale helseforskjeller i gruppa barn og unge, har man bl.a. følgende funn:

Sosial ulikhet i helse i svangerskaps-, fødsels- og spebarnsalderen.

- Økt risiko for dødelighet i første leveår ved lav utdanning hos foreldrene.
- Andelen dødfødte er høyere ved foreldre med lav utdanning.
- Høyere fødselsvekt ved foreldre med høyere utdanning.
- Flere aborter ved lav utdanning.
- Røyking under graviditeten er skjevt sosialt fordelt.
- Flere med høy utdanning ammer lenger.

Sosial ulikhet i barn og unges somatiske helse

- Forekomsten av kronisk sykdom varierer med foreldrenes utdanning, yrke og inntekt.
- I hvilken grad barn blir mobbet varierer med foreldrenes utdanningsnivå og sosiale posisjon.
- Barnas kosthold og livsstil varierer med foreldrenes utdannings- og inntektsnivå.

Psykisk helse og sosial ulikhet

Utvikling av psykiske lidelser og plager hos barn er forbundet med familiebelastninger og knapphet på sosiale ressurser. Særlig utsatte er barn som har foreldre med lav utdanning eller løs tilknytning til arbeidsmarkedet. I tråd med dette er barn med særlig høy risiko for å utvikle psykiske vansker overrepresentert i familier hvor foreldre har psykiske lidelser, er rusmisbrukere eller voldelige. Det samme gjelder barn som bor med enslige forsørgere og barn med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn.

Tidlig intervensjon og samordning av tiltak

Overfor de enkelte barn og unge er det viktig å gripe inn tidlig, og å samordne tiltakene. Tidlig innsats er avhengig av tilstrekkelig kompetent personell som kan og tør varsle om problemer. Samordning forutsetter åpenhet og god kommunikasjon mellom de ulike instansene i kommunen. I sin Helse- og sosialmelding for 2008 peker fylkesmannen på at samordningen og kontakten mellom de ulike deltjenestene i kommunene er for dårlig. Andre funn viser at tiltaksplaner i barneverntjenesten og individuelle planer i helse- og sosialtjenesten i liten grad er koordinert og i mange saker fraværende.

Nasjonal strategi for å utjevne sosiale helseforskjeller (St. meld 20 2007-08) legger til grunn at arbeidet må kombinere målrettet innsats mot spesielt utsatte grupper med generelle velferdsordninger og befolkningsrettede tiltak. Regjeringens strategiplan har dette målet i oppvekstkapitlet:

Alle barn skal ha like muligheter til utvikling uavhengig av foreldres økonomi, utdanning, etniske og geografiske tilhørighet.

Utjevning av sosiale helseforskjeller krever samordnet innsats på mange områder. På overordnet nivå er det en utfordring å utjevne de sosiale forskjellene i samfunnet. I et folkehelseperspektiv er 3 tilnærminger aktuelle:

- Tilrettelegging av tilbud slik at de kan benyttes av alle eller flest mulig.
- Målrettet innsats mot konkrete risikogrupper
- Tiltak overfor enkeltindivider

Alle disse arbeidsmåtene må tas i bruk. Det er også en utfordring å med vitenskapelige metoder finne fram til hvilke tiltak som er effektive.

Regjeringens strategiplan legger 6 delmål til grunn for arbeidet overfor barn og unge. Med utgangspunkt i disse er det nedenfor listet opp hvordan innsatsen for utjevning av sosiale helseforskjeller er nedfelt i Barn- og ungeplanen, både i de øvrige kapitlene og i dette kapitlet

- Full barnehagedekning og reduserte sosiale forskjeller i barnehagebruk. Se kap. 3 – *Et inkluderende samfunn*
- Redusert andel elever som møter til skolestart uten tilfredsstillende språkferdigheter Se kap. 3 – *Et inkluderende samfunn*
- Økt deltakelse i kultur- og organisasjonsliv fra grupper som i liten grad deltar i dag (Se kap. 4 Frivillighet)
- Rekruttering av innvandrergupper i frivillige organisasjoner. Se kap. 4 *Frivillighet*.
- Redusert andel elever som går ut av grunntidningen med svake grunnleggende ferdigheter. Se kap. 8 – *Videregående utdanning*.
- Redusert andel elever som ikke fullfører videregående opplæring (Se kap. 8 *Videregående opplæring*)
- Tidlig identifisering og oppfølging av barn i risikogrupper. (Se dette kapitlet)
- Økt tilgjengelighet til skolehelsetjenesten / Helsefremmende skoler (se dette kapitlet)

Regionale retningslinjer

1. *Kommunene, fylkets fire regioner, fylkeskommunen og statlige organer bør arbeide aktivt og målrettet for å utjevne sosiale helseforskjeller innen gruppa barn og unge. Innsatsen kombinerer målrettet innsats mot spesielt utsatte grupper med generelle velferdsordninger og befolkningsrettede tiltak. Det er spesielt viktig å utforme virkningsfulle mål/strategier/tiltak i kommunale og fylkeskommunale planer, herunder i økonomi- og handlingsplaner og i arealplaner.*

2. Tidlig innsats i form av kartlegging og intervensjon må prioriteres.
3. Oppfølging av barn og unge må samordnes slik at tilbudene blir mest mulig effektive og enkle å forholde seg til.

Innsatsområder

1. Kartlegging av levekår og folkehelsesituasjonen i fylketes 4 regioner med fokus på barn og unge, sosial ulikhet, inaktivitet og innvandregrupper. (jfr Fylkesplanens regionale strategier)
2. Veiledning om arbeid med sosial ulikhet i helse i planleggingen
3. Samordnet og tverrfaglig innsats for bedret helse blant innvandrerdømt, herunder barn og unge i asylmottak.
4. Vurdere behov for et tverrfaglig nettverk av fagpersoner på fylkesnivå

Hovedutfordring 2

Helsefremmende skoler (Helhetlig helsearbeid på skolene)

Ifølge læreplanverket er "Opplæringens mål å ruste barn, unge og voksne til å møte livets oppgaver og mestre utfordringer sammen med andre. Den skal gi hver elev kyndighet til å ta hånd om seg selv og sitt liv, og samtidig overskudd og vilje til å stå andre bi. I opplæringslovens § 9a heter det at "Alle elever i grunnskolar og vidaregåande skoler har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring".

Skoleeierne har ansvar for å tilrettelegge helsefremmende læringsmiljøer.

ØFK har ansvar for de vidaregåande skolene, og det er derfor viktig å starte opp arbeidet her. Et helhetlig og systematisk folkehelsearbeid på vidaregåande skoler i Østfold vil bidra til å nå målene i fylkesplanen om god livskvalitet, kompetent arbeidskraft og et en bærekraftig utvikling.

Østfold har satt i gang en rekke tiltak for å motvirke frafall i vidaregåande opplæring – se kap. 8 om Vidaregåande opplæring. Å arbeide med elevenes helse er en av tilnærmingene. God helse bidrar til å takle hverdagens utfordringer, dermed også skolehverdagens utfordringer. Man antar at helsefremmende skoler er viktige for elevenes læringsevne, for lærerens forutsetninger for å lære bort, og for skolemiljøets betydning for læringssituasjonen.

Regionale retningslinjer

1. Helhetlig og systematisk helsearbeid innføres i skolene

Innsatsområder

1. Systematisk folkehelsearbeid i vidaregåande skoler
2. Styrking av helsesøsterordningen
3. Samarbeid med grunnskolene

Hovedutfordring 3

Forebygging av kriminalitet og vold

En gjennomgang av gruppen unge lovbrytere viser at det er et mindre antall unge som står for det meste av kriminaliteten i denne gruppen. Disse har liten reell tilknytning til andre enn det miljøet de begår kriminalitet i og som de ruser seg sammen med. Det er også denne gruppa som først blir berørt av nedgang i arbeidsmarkedet.

Østfolds geografi med korte avstander gir de unge små utfordringer når det gjelder å holde kontakt uten foreldrenes viten. Kulturer og arenaer hvor unge kan formes uten påvirkning fra voksne blir en utfordring. I tillegg fungerer de foresatte ofte svakt sett i forhold til samfunnet forøvrig. De samme unge som danner det som kan kalle "subkulturer" får samtidig styre og forklare samfunnet for egne foresatte. Resultat er dårlig kontroll med de unges utvikling som derfor også blir vanskelig å justere.

For å forebygge en uheldig utvikling for grupper og de enkelte ungdommer er det viktig å bryte denne type strukturer tidlig. Kontakt mellom samfunn og den enkelte familie med ikke norsk bakgrunn må bedres. Det samme gjelder etnisk norske familier hvor rus og kriminalitet sammen med manglende grensesetting og struktur ofte gir de unge forutsetninger for en uheldig utvikling. Jfr. også kap. 3 *Et inkluderende samfunn*.

Kanaler for informasjon må virke i samarbeid på fylkesnivå. Informasjon som er dagsfersk og derfor over tid gir informasjon om utvikling og trender må gjøres tilgjengelig for de som faglig kan utnytte denne. Det er nødvendig med en enhetlig prioritering på fylkesnivå.

Regionale retningslinjer

1. *Kriminelle strukturer må brytes så tidlig som mulig*
2. *Foreldrerollen må styrkes, særlig hos utsatte grupper*
3. *Barnehage og skole må ha tilstrekkelig og kompetent personale til å oppdage adferdsavvik tidlig*
4. *Adferdsavvik skal varsles raskest mulig*
5. *Det må foretas en samordning og enhetlig prioritering på fylkesnivå.*

Innsatsområder

1. Samordning av kriminalitetsforebyggende arbeid på fylkesnivå
2. Kompetanseheving for foreldre
3. Kompetanseheving for ansatte i skole og barnehage

Foto: Kristin Josefsen

Kap 8 Videregående opplæring

8.1 Innledning

Videregående opplæring (vgo) er en del av *grunnopplæringen*, men ikke en del av *grunnskolen*. Vgo omfatter både opplæring i bedrift og skole. De som går på videregående skole kalles elever, de som er bedrift er lærlinger eller lærekandidater. Det er tre likestilte mål for endt videregående opplæring:

- studiekompetanse,
- yrkeskompetanse
- kompetanse på lavere nivå enn fag/ svennebrev.

Det finnes tolv utdanningsprogram, hvorav tre er studieforbereidende og leder fram studiekompetanse, og de ni øvrige er yrkesfaglige og leder fram til yrkeskompetanse eller kompetanse på lavere nivå enn fag/ svennebrev.

Offentlig vgo drives og eies av fylkeskommunene, Østfold fylkeskommune eier og driver elleve videregående skole. Til enhver tid er det ca 9500 ungdommer i Østfold som tar vgo i skole eller bedrift.

Betydningen av vgo

De aller fleste ungdommer i Østfold begynner på en videregående skole og tilbringer mye av ungdomstiden sin der. Bare av den grunn er dette en svært viktig arena for unge i Østfold. I hvilken grad den enkelte lykkes med å oppnå studie- eller yrkeskompetanse er av stor betydning for mulighetene på arbeidsmarkedet og/ eller høyere utdanning. De som fullfører vgo har større sannsynlighet for å være i arbeid eller begynne på høyere utdanning enn de som ikke fullfører. Undersøkelsen "*Tre år etter videregående opplæring*" (NIFU STEP rapport 46/2008) viste at 3 av 10 som ikke fullførte sto utenfor utdanning og arbeidsliv. Selv de som avsluttet videregående med kompetanse på lavere nivå – de som hadde gjennomført videregående uten å bestå – hadde en betydelig bedre posisjon i arbeidsmarkedet og videre utdanning enn de som hadde sluttet før de var ferdige.

Offentlige og private virksomheter har behov for kompetent arbeidskraft. Vgo har derfor stor betydning, ikke bare for den enkelte, men er også viktig for arbeidsliv og næringsutvikling. Vgo har dermed avgjørende betydning for velferd, næring og regional utvikling i Østfold.

8.2 Status

Videregående opplæring

Ca. 97% av samtlige ungdommer i Østfold begynner på videregående skole. Dette er omtrent som landsgjennomsnittet. Av ungdom med innvandringsbakgrunn er andelen 94%. Bare Akershus og Buskerud har høyere andel innvandrerbarn som starter på videregående opplæring.

Andelen som velger yrkesfaglig studieretning har i Østfold i lengre tid vært høy sammenlignet med andre "sentrale" fylker. Andelen som velger studieforbereidende program har imidlertid økt de siste årene – fra 40,5% i 2004 til 47 % i 2008. Karakterstatistikken viser at Østfoldelevne ligger under landsgjennomsnittet i alle studieretninger/fag.

Ca 35% slutter eller får ikke bestått i et eller flere fag. Andelen elever som slutter i løpet av studieåret har blitt redusert de senere år, men er fremdeles relativt høy sett i landsmålestokk.

Grunnskolen

Avgangselevene i ungdomsskolen i Østfold har svake eksamenskarakterer sammenlignet med resten av landet, og guttene er spesielt dårlige. Tall fra 2008 viser at avgangselevene fra ungdomsskolene havner på 16. plass av 19 fylker. I rangeringen har Østfoldelevene et samlet karakter-gjennomsnitt på 3,38, mens landsgjennomsnittet er på 3,47. Østfold-guttene ligger på 35. plass blant 38 elevgrupper. Jentene gjør det noe bedre med en 16. plass. Guttene i alle fylker gjør det så dårlig at de er alle samlet i tabellens nederste halvdel, mens jentene i alle fylker utgjør øverste halvdel.

Samtidig viser undersøkelsen *Østfoldhelse 2008* at de aller fleste 10.de-klassinger trives på skolen, og guttene mest (95% mot 91% av jentene). 82% av begge kjønn oppgir at de får faglig hjelp fra lærer. Det kan også leses som at *nesten 1/5 opplever at de ikke får hjelp.*

Fylkesplanens delmål for utdanning (under Levekår):

Høyere utdanningsnivå og redusert frafall i opplæringsløpet

Strategier fra fylkesplanen – Levekår og folkehelse

- *Få en betydelig større andel av utdanningssøkende til å velge utdanning som gir høy kompetanse*
- *Styrke innsatsen for at de som har rett til videregående opplæring fullfører opplæringsløpet med tilfredsstillende resultater. Rådgivning og karriereveiledning styrkes.*
- *Gi høy prioritet gjennom hele utdanningsløpet til grunnleggende ferdigheter og mestring av skolehverdagen*
- *Styrke oppfølgingen av elever som står i fare for å droppe ut av skole eller lære*

Strategier fra fylkesplanen - Verdiskaping

- *Stimulere til etablering av elev-, ungdoms- og studentbedrifter.*
- *Rådgivning og karriereveiledning bedres i hele utdanningsløpet.*

Bortvalg og frafall

7 østlandsfylker (inkl Oslo) gjennomførte i perioden 2002 – 2007 et omfattende forskningsprosjekt med fokus på gjennomstrømning i videregående skole. Undersøkelsen ble gjennomført av NIFU STEP og resultatene fra forskningsarbeidet er oppsummert i sluttrapporten: *Bortvalg og kompetanse – Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002.*

Undersøkelsen viser at to av tre i hele utvalget hadde fullført med studie/yrkeskompetanse etter 5 år (65.8 %). 64% av ungdommene i Østfold som begynte på videregående skole i 2002 hadde oppnådd studie- eller yrkeskompetanse etter fem år. Dette er altså noe under gjennomsnittet for Østlandet. *Bortvalg* er først og fremst en problemstilling for de yrkesfaglige studieretningene. Det er også forholdsvis store variasjoner mellom de ulike yrkesfaglige utdanningstilbudene.

Det er noen likhetstrekk ved ungdommene som faller fra underveis i den videregående opplæringa. Undersøkelsene viser at to hovedtrekk ved ungdommene har betydning:

Hjemmebakgrunn

- hvorvidt foreldrene bor sammen når ungdommen er 15 år eller ikke
- foreldrenes syn på skole og utdanning

Tilpasning til skolen

- karakterer
- tid på lekser
- utdanningsambisjoner
- atferdsavvik
- fravær

Karakterene og fraværet fra grunnskolen viste seg å ha klar sammenheng med hvordan det gikk med ungdommene i videregående opplæring. Det viser seg at sannsynligheten for å gjennomføre uten å bestå og sannsynligheten for å slutte synker betydelig når gjennomsnittskarakteren fra ungdomsskolen øker. I tillegg viser det seg at minoritetsungdom hadde lavere sannsynlighet for å fullføre enn majoritetsungdom.

Det er påvist en klar sammenheng mellom utbytte/fravær fra grunnskolen og bakgrunnsvariabler knyttet til familiebakgrunn (inntekt, utdanning, kulturell kapital osv). For Østfolds vedkommende synes det å være spesielle utfordringer i overgangen mellom skole og læreplass i bedrift. Overgangen fra skole eller utdanning til læreplass eller arbeid er en krevende periode for alle unge. For "sårbare" grupper, herunder ungdom med funksjonshemninger eller innvandrerbakgrunn, kan denne overgang bety ekstra utfordringer.

Oppfølgingstjenesten OT og rådgivningen i videregående skole, men også ungdomsskolen, er sentrale instanser i arbeidet for å forhindre frafall. OT og rådgivningstjenesten er også hjemlet i "Lov om grunnskolen og videregående opplæring" (Opplæringslova) § 3-6 og forskrift til opplæringslova kapittel 13 og § 9-2 og forskrift til opplæringslova kapittel 22.

Elever med minoritetsbakgrunn

Elever med minoritetsbakgrunn har som gruppe større problemer med å gjennomføre videregående opplæring enn gjennomsnittet. Situasjonen kan være preget av ulike forhold, bl.a. av:

- Manglende grunnkunnskaper til å kunne møte hverdagen i den videregående skolen
- Spesielt manglende språkkunnskaper, herunder evne til å forstå begreper.
- Urealistiske forventninger fra foreldrenes side sammenholdt med deres faglige og språklige forutsetninger gjør skolehverdagen til et langt nederlag.
- Manglende kunnskaper i hjemmet til kravene som stilles i den videregående skolen.
- Manglende kunnskaper i hjemmet i forhold til tilbudene i den videregående skolen og de yrkesmuligheter det norske samfunnet kan tilby.

Når det gjelder jentenes situasjon, så synes den, *generelt vurdert*, å være bedre i forhold til det å "ta skolen på alvor" enn for guttene. Dette kan skyldes flere forhold, bla. :

- Jentene, i sterkere grad enn guttene, er opplært til en stor grad av lydighet og respekt for autoriteter, herunder lærere.
- Skolen er på mange vis et "fristed" for jentene som opplever sosial kontroll så snart de forlater skolen.
- Siden forventningen om å skulle gifte seg før de fyller 20 år er sterke, legges et større press på dem til å skaffe seg utdanning innenfor en begrenset tidsramme.

Østfold fylkeskommune har etablert innføringsklasser for minoritetsspråklige i alle 4 inntaksregioner. Her blir hovedvekten lagt på språkundervisning og samfunnsfag. Som en prøveordning er det i samarbeid med IMDI plassert minoritetsrådgivere på 2 av de videregående skolene i Sarpsborg. Det vises også til kap 3. *Et inkluderende samfunn*.

Elever med funksjonshindringer

Elever med funksjonshindringer har egne utfordringer in skolen. Noen av disse er knyttet til fysisk utforming, jfr. kap. 3 om *Et inkluderende samfunn*. Greåker vgs har status som "knutepunktskole" for blinde og svaksynte, og fungerer også som en kompetanseressurs på området.

Frivillige organisasjoners bidrag til videregående opplæring

Frivillige organisasjoner bidrar i dag i liten grad direkte i videregående opplæring. Den frivillige aktiviteten er likevel på mange måter en positiv bidragsyter – både innefor barne- og ungdomsorganisasjonene, og gjennom "voksne" organisasjoner som har opplegg rettet mot barn og unge. Det vises til kap. 4 Frivillighet.

Folkehelseperspektiv

Som nevnt foran er det flere faktorer som påvirker skolesituasjonen for den enkelte elev. Mange av disse faktorene vil inngå i folkehelsebegrepet. Sosiale nettverk, fritidsaktiviteter, kosthold etc. er slike faktorer som påvirker livssituasjonen og dermed også skolehverdagen. Det vises bl.a. til omtale av en "Helsefremmende skoler" i kap. 7.

Kompetanse på lavere nivå

Kompetanse på lavere nivå (grunnkompetanse) kan velges som er et alternativt opplæringsmål innenfor samtlige utdanningsprogram som er oppført i skolekatalogen. Studie- eller yrkeskompetanse dokumenteres med vitnemål og fag-/ svennebrev. De som av ulike årsaker ikke oppnår full yrkes- eller studiekompetanse etter videregående opplæring, for eksempel ved at de slutter underveis eller stryker i fag, får utstedt et kompetansebevis som dokumenterer den kompetansen de har fått gjennom opplæringen. De vil senere kunne gjennomføre ytterligere opplæring med sikte på full yrkes- eller studiekompetanse. Kompetanse på lavere nivå kan være planlagt eller ikke planlagt

Dersom noen allerede ved starten av videregående opplæring vet at de vil ha vansker med å oppnå full yrkes- eller studiekompetanse, eller oppdager dette underveis, kan de få hjelp av skolen med å planlegge og tilrettelegge opplæringsløpet. Det vil også være mulig å få hjelp til dette i samarbeid med Oppfølgingstjenesten og PP-tjenesten for videregående opplæring.

Kompetanse på lavere nivå kan velges som mål i både studieforbereidende og yrkesfaglige utdanningsprogram. De som velger kompetanse på lavere nivå gjennom opplæring i bedrift blir *lærekandidat*.

Finanskrisen og vgo

Erfaringer fra tidligere perioder med relativ høy arbeidsledighet tilsier at en kan forvente at dette vil motivere flere til å ta utdanning. Dette gjelder særlig høyere utdanning. En mulig effekt for videregående opplæring vil kunne være at det kan gi en viss "disiplinerende effekt"; det blir vanskeligere å få jobb og færre alternativer til det å gå på skolen. Med stigende arbeidsledighet vil ofte kompetansekravene stige og dette vil kunne øke motivasjonen for å fullføre utdanning.

At kompetansekravene i arbeidsmarkedet blir høyere vil samtidig gjøre det ennå vanskeligere for ungdommer som ikke har fullført videregående opplæring å få jobb. Det kan også bli vanskeligere å få lærlingkontrakter etter VG2 og flere vil måtte få tilbud om VG3.

8.3 Hovedutfordring

På bakgrunn av vurderingene foran prioriteres det i Barn og ungeplanen å arbeide for å øke andelen som gjennomfører og består videregående opplæring. Barn- og ungeplanen tar utgangspunkt i "*Plan for å øke andelen som gjennomfører og består videregående opplæring i Østfold fylkeskommune, 2009 – 2012*".

Hovedutfordring

Øke andelen som gjennomfører og består videregående opplæring

Hovedutfordringen har 2 sider.

- Planlegging og gjennomføring skal *redusere antallet som avbryter* videregående opplæring
- Planlegging og gjennomføring skal *øke antallet som består* videregående opplæring

I arbeidet tas det utgangspunkt i 2 strategier:

1. "Det eksterne hovedsporet" – utenfor videregående opplæring
2. "Det interne hovedsporet" – innenfor videregående opplæring

1. "Det eksterne hovedsporet" – utenfor videregående opplæring

Både forskningsmessig kunnskap og foreliggende erferingsmateriale viser at forhold utenfor videregående opplæring utgjør viktige og til dels avgjørende faktorer i forhold til den enkeltes gjennomføring og utbytte av denne delen i grunnopplæringen. På denne bakgrunnen blir det selvsagt viktig å utvikle samarbeidsrelasjoner – og tiltak som kan bidra til å løse slike eksterne utfordringer. I denne sammenhengen har følgende, eksterne perspektiver vært vektlagt i dette planarbeidet:

Innsatsområder

1. Tidlig innsats som bidrar til å forebygge avbrudd – med særlig vekt på å utvikle samarbeid med grunnskole/kommunenivået – herunder *partnerskap for karriereveiledning*.
2. Felles samarbeidsinnsats omkring elever som har behov for flerfaglig og tverrsektoriell innsats – herunder "miljøkontakter" på skolene.
3. Samarbeidsinnsats som kan tilbakeføre ungdom som har avbrutt videregående – produksjonsskoler og karrieresenter for voksne
4. Samarbeid med frivillige organisasjoner.

2. "Det interne hovedsporet" – innenfor videregående opplæring

Videre planlegging og gjennomføring representerer omfattende og selvstendige utfordringer for den videregående opplæringen i Østfold. Med bakgrunn i målene over, må følgende legges til grunn for strategi- og tiltaksutvikling:

- Strategier og tiltak som fører til at flere oppnår studie/yrkeskompetanse (fag/brev/vitnemål)
- Strategier og tiltak som fører til at færre slutter

Innsatsområder

1. Styringssystemet for videregående skoler
2. Tiltak for å øke andelen fullført og bestått
3. Alternative opplæringstilbud i videregående skoler
4. Karriereveiledning og sosialpedagogisk rådgivning i videregående skole
5. Kosthold – videreføring av frokost/frukt ordningen
6. Særskilte tiltak for minoritetsspråklige
7. Læreplasser
8. Styrking av helsesøsterordningen

